

ಸಮನಾಗಿ ಅತಿಬಿಚ್ಚುವಾಗಿ ಕಾಣುವನೋ ಅಂತಹ ಮಹಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾರೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗುವುದು? ಎಂದಿಗೂ ಹೋಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ಇರುವುದು, ಎಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿರುವುದು

ಸರ್ವಶಕ್ತಿಮತ್ತಾದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ಸತ್ಸ್ವರೂಪವು. ಅದೊಂದೇ ಒಂದಾಗಿರುವವರೆಗೆ ದ್ವಿತ್ವ ಏಕತ್ವ ಎಂಬ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಅಲೆಗಳು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯವಾದರೂ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸತ್ಯವಲ್ಲ. ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಇರುವಂತೆ ಕಾಣುವ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಅಲೆಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟದಂತೆ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕ ಸತ್ಯವಾದರೂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯವಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ಸತ್ಯ. ಉಳಿದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಅಸತ್ಯ ಎಂಬ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಿಗೆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯವಾದರೂ ಪ್ರಾಗಭಾವ, ಪ್ರದ್ವಂಸಾಭಾವಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪರ್ವತವೂ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವವಾದ ಮೊಲದ ಕೊಂಬಿನಂತೆಯೇ ನಿಸ್ಸಾರವಾದುದು.

ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಂ ತತ್ತ್ವ ತೋ ನ ವಿಭಿದ್ಯತೇ |

ತರಂಗಕಣಕಲ್ಲೋಲಜಲೌಘ ಇವ ವಾರಿಣಃ ||

(ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠ, ನಿರ್ವಾಣಪ್ರಕರಣ, ಸರ್ಗ-೩೩, ಶ್ಲೋಕ-೧೧)

ಅಲೆಗಳು, ತುಂತುರುಗಳು, ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಅಲೆಗಳು, ಪ್ರವಾಹ ಎಂದು ನಾನಾರೂಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದೆಲ್ಲವೂ ನೀರೇ ಆಗಿರುವಂತೆ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಸಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ನಾನಾಕಾರದ ದೃಶ್ಯವು ಕಂಡರೂ ಅವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ಆದುದರಿಂದ ಅವೆಲ್ಲ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲ.

ಯದಿದಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಕಿಂಚಿಜ್ಜಗತ್ಸಾ ವರಜಂಗಮಮ್ |

ತತ್ಸರ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ಧರ್ಮ ನಿರ್ಗುಣಂ ನಿರ್ಮಲಾತ್ಮಕಮ್ ||

ನಿರ್ವಿಕಾರಮನಾದ್ಯಂತಂ ನಿತ್ಯಂ ಶಾಂತಂ ಸಮಾತ್ಮಕಮ್ |

(ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠ, ನಿರ್ವಾಣಪ್ರಕರಣ, ಸರ್ಗ-೪೮, ಶ್ಲೋಕ-೧೯, ೨೦)

ಈ ವಿಶ್ವವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮಮಯವೇ ಆಗಿರುವುದು. ವಿವೇಕಿಯು ಸಿದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು, ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಿಸ್ಸಂಗನೂ ನಿರ್ಮಮನೂ ಆಗಿರಬೇಕು. ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ! ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿರ್ಧರ್ಮವು, ನಿರ್ಗುಣವು, ನಿರ್ಮಲವು, ನಿರ್ವಿಕಾರವು, ಅನಾದ್ಯಂತವು, ನಿತ್ಯವು, ಶಾಂತವು, ಸಮವೂ ಆಗಿದೆ.

ಕರೋತು ಭುವನೇ ರಾಜ್ಯಂ ವಿತತ್ತ್ವಂಭೋದಮಂಬು ವಾ |

ನಾತ್ಮಲಾಭಾದ್ಯತೇ ಜಂತುವಿಶ್ರಾಂತಿಮಧಿಗಚ್ಛತಿ ||

ಆತ್ಮಾವಲೋಕನೇ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಭೂತಿಮಿಚ್ಛತಾ |

ಸರ್ವದುಃಖಶಿರಶ್ಚೇದ ಆತ್ಮಾಲೋಕೇನ ಜಾಯತೇ ||

ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಾಧಿಪತ್ಯವಿರಲಿ, ಸಾಗರವನ್ನು ಒಳಹೊಕ್ಕು ಆಳಲಿ, ಆದರೆ ನಿಜವಾದ ಸುಖವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಯಸುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಯತ್ನಿಸಲಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೇ ದುಃಖನಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನು, ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡದೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಈ ಸಂಸಾರವು ಅಸಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾ, ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪನೂ, ಜ್ಞಾನಮಯನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸಂತಸಪಡುತ್ತಾ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾಗಬೇಕು. ಇದೇ ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಸಿಷ್ಠರು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ವಸಿಷ್ಠರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಸಂಶಯಗಳನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀರಾಮನು ಉತ್ಸಾಹಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠವು ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳ ಸಂಗಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮತ್ಯಾಗವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಇವೆರಡೂ, ಎರಡು ಪಾದಗಳಿದ್ದಂತೆ ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠದಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠರು ವಿಶದವಾದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿವೇಕಿಗಳಾಗಿ ನಾವು ಯಥಾಮತಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಈ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸುಖಿಗಳಾಗಿ ಕೃತಕೃತ್ಯರಾಗಬೇಕು. ಆತ್ಮಾವಲೋಕನದ ದಿವ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೇ ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠದ ಪರಮಗುರಿಯಾಗಿದೆ.

* * *

ಪರಾಮರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳು:

೧. ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠಮ್ (ಸಂಸ್ಕೃತ), ತಾತ್ಪರ್ಯಪ್ರಕಾಶ ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸಹಿತ, ಸಂ : ವಾಸುದೇವಶರ್ಮಾ, ಪ್ರ : ತುಕಾರಾಮ್ ಜಾವೇರಿ, ನಿರ್ಣಯಸಾಗರ ಪ್ರೆಸ್, ಬಾಂಬೆ, ೧೯೧೧
೨. ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠ (ಕನ್ನಡಾನುವಾದ ಸಹಿತ), ಕನ್ನಡಾನುವಾದಕರು: ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ ಮತ್ತು ಮಣಿಕುಂಡಲಂ ಎಸ್. ವೆಂಕಟೇಶಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಶ್ರೀಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ (೧ ರಿಂದ ೨೧ ಸಂಪುಟಗಳು ಪೂರ್ತ), ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೬-೧೯೫೩
೩. ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠ (ಹಿಂದೀ ಭಾವಾರ್ಥಸಹಿತ) (ಸಂಸ್ಕೃತ-ಹಿಂದೀ), ಪಂಡಿತ ಶ್ರೀರಾಮಶರ್ಮಾ ಆಚಾರ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಂಸ್ಥಾನಮ್, ವೇದನಗರ, ಬರೇಲಿ, (ಖಂಡ ೧ ಮತ್ತು ೨), ೧೯೭೧
೪. ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠ (ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯಾನುವಾದ), ಅನುವಾದಕರು : ದಿ|| ನಾಗೇಶ ರಂಗೋ ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಪ್ರ : ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಶಿವಾಜಿಬೀದಿ, ಧಾರವಾಡ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ೧೯೯೯

* * *

‘ವಿವೇಕಚೂಡಾಮಣಿ’ಯಲ್ಲಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆ

ಸ್ವಾಮಿ ನಿತ್ಯಸ್ಥಾನಂದ

ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿರುವ ‘ವಿವೇಕ ಚೂಡಾಮಣಿ’ಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಜನಪ್ರಿಯವೂ ಆದ, ಅದ್ವೈತ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಕರಣ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಗುರುಶಿಷ್ಯ ಸಂವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಅದ್ವೈತ ತತ್ವದ ಎಲ್ಲ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥದ ವಿಶೇಷವೇನೆಂದರೆ ಇದರ ಭಾಷೆಯು ಕಾವ್ಯಮಯ ವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಅನುಭಾವದ ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹೊರಸೂಸುತ್ತಿರುವುದು. ಕೇವಲ ಒಣ ತತ್ವದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಸರವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧಕರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಫೂರ್ತಿದಾಯಕವಾಗಿದೆ, ತೀವ್ರ ವೈರಾಗ್ಯ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮುಖ್ಯ ವಿಚಾರಗಳು ಇವು: ಅದ್ವೈತ ದರ್ಶನದ ಮೂಲ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು, ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ, ಶರೀರತ್ರಯ, ಮಹಾವಾಕ್ಯ ನಿರೂಪಣೆ, ಸಾಧನಚತುಷ್ಟಯ, ಶ್ರವಣ-ಮನನ-ನಿದಿಧ್ಯಾಸನ, ಸಮಾಧಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾನುಭವದ ವಿವರಣೆ, ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನ ಲಕ್ಷಣ, ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ವೈಭವ.

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಈ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವೇ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು. ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ಲಭವಾದ ಈ ಮನುಷ್ಯದೇಹವನ್ನು ಪಡೆದೂ ತನ್ನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಒಳಿತನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸುವವನು ಮೂರ್ಖನೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ನಿಂದಿಸುತ್ತಾರೆ:

**ಇತಃ ಕೋ ನ್ವಸ್ತಿ ಮೂಢಾತ್ಮಾ ಯಸ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾದ್ಯತಿ |
ದುರ್ಲಭಂ ಮಾನುಷಂ ದೇಹಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತತ್ರಾಪಿ ಪೌರುಷಮ್ ||೫||**

ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ, ಕಾವ್ಯಮಯ ಶೈಲಿಯಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಪ್ರಕರಣ ಗ್ರಂಥವಾಗಿಯೂ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವ ಕೃತಿ ‘ವಿವೇಕಚೂಡಾಮಣಿ.’ ಅದ್ವೈತ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಸಾಧನೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥವಾಗಿಯೂ ಪೂಜ್ಯವೆನಿಸಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿರುವ ಪೂಜ್ಯ ಸ್ವಾಮೀಜಿಯವರು ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮಹಾಸಂಘದ ಪ್ರಧಾನ ಕೇಂದ್ರವಾದ ಬೆಲೂರು ಮಠದಲ್ಲಿನ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ವಿವೇಕಪ್ರಭ’ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಪ್ರಥಮ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿದ್ದ ಇವರು, ಮೈಸೂರು ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣ ಆಶ್ರಮದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಸ್ವಾಮೀಜಿಯವರು ಪ್ರಬುದ್ಧ ಚಿಂತಕರು ಮತ್ತು ಉತ್ತಮ ವಾಗ್ಮಿಗಳು.

“ದುರ್ಲಭವಾದ ಮನುಷ್ಯಶರೀರವನ್ನು, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಪೌರುಷವಂತನಾಗಿ ತನ್ನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಒಳಿತನ್ನು ಯಾರು ಕಡೆಗಣಿಸುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ಅವಿವೇಕಿಯಾದವನು ಯಾರಿರುವನು?”

ಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮೈಮರೆತು, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸುವುದೆಂದರೆ, ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರು ಹೇಳುವಂತೆ, ಮಾವಿನ ತೋಪಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕೊಂಬೆ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಎಣಿಸುವುದರಲ್ಲೇ ಮಗ್ನರಾಗಿ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಮರೆತಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನಾದವನು ಮುಮುಕ್ಷು ವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಂತಹ ಮುಮುಕ್ಷುವನ್ನೇ ಅಧಿಕಾರಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು. ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಾಕಾಂಕ್ಷೆ ತೀವ್ರವಾಗಿರಬೇಕು, ಅವನು ಸಂಸಾರಬಂಧನವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು, ಮೇಧಾ ವಿಯೂ ವಿದ್ವಾಂಸನೂ ವಿಚಾರಪರನೂ ಆದ ಅಂತಹ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಯೋಗ್ಯ ಗುರುವನ್ನು ಅರಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು, ಮತ್ತು ಗುರೂಪದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಅವನು ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು.

ಅದ್ವೈತ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆಯ ಅತಿಮುಖ್ಯ ಅಂಶವೆಂದರೆ ವಿಚಾರ - ಇದು ವಿಚಾರ ಮಾರ್ಗ. ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:

ಚಿತ್ತಸ್ತಶುದ್ಧಯೇ ಕರ್ಮ ನ ತು ವಸ್ತುಪಲಬ್ಧಯೇ |

ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಃ ವಿಚಾರೇಣ ನ ಕಿಂಚಿತ್ ಕರ್ಮಕೋಟಿಭಿಃ ||೧೦||

“ಕರ್ಮವು ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಇರುವುದೇ ಹೊರತು ಪರವಸ್ತುವಿನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ವಸ್ತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ವಿಚಾರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದೇ ವಿನಾ ಕೋಟಿಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.”

ದಿಲ್ಲ.” ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವದಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಆಸೆಗಳಿಂದಲೂ ಸಂಸಾರಗಳಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ - ಅಂದರೆ ಮನಸ್ಸು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಂಚಲತೆಯಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆತ್ಮ ಚಿಂತನೆಯು, ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ವಿಷಯವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಮನಸ್ಸುಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ತನ್ನಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆನಿಲ್ಲುವುದು ವಿಚಾರದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೇ ಹೊರತು ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮದಿಂದ ವಿವಿಧ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು, ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಬಹುದು. ಅವುಗಳನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸಬಹುದು ಅಥವಾ ವಿಕೃತಗೊಳಿಸಬಹುದು, ಅಥವಾ ಹೊಸ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಆತ್ಮತತ್ವವು ಪಡೆಯುವಂತಹದೂ ಅಲ್ಲ, ಉತ್ಪಾದಿಸುವಂತಹದೂ ಅಲ್ಲ. ಬದಲಾಯಿಸುವಂತಹದೂ ಅಲ್ಲ. ಅದು ಸಿದ್ಧವಸ್ತುವೇ ಹೊರತು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಅದು ಅರಿವಿನ ವಸ್ತು, ಕರ್ಮದ ವಸ್ತುವಲ್ಲ. ದೈಹಿಕ ಮಾನಸಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಸ್ಥಗಿತಗೊಂಡು, ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಲುಪಿದಾಗ ನಮ್ಮ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪದ, ಅಂದರೆ ಆತ್ಮತತ್ವದ ಅರಿವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಲುಪಲು ಮೊದಲು ನಿಷಿದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು, ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡಗದೆ, ಮಾಡಲೇಬೇಕಾದ ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು (obligatory duties) ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಾವದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಸಾಧನ ಚತುಷ್ಟಯವನ್ನೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು. ಆಗ ಸಾಧಕನು ಆತ್ಮಾನುಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈಗ ಸಾಧನ ಚತುಷ್ಟಯ ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡೋಣ.

ಆದಾ ನಿತ್ಯಾ ನಿತ್ಯ ವಸ್ತುವಿವೇಕಃ ಪರಿಗಣ್ಯತೇ |

ಇಹಾಮುತ್ರಫಲಭೋಗವಿರಾಗಸ್ಸದನಂತರಮ್ |

ಶಮಾದಿಷಟ್ಕಸಂಪತ್ತಿರ್ಮುರ್ಮುಕುತಮಿತಿ ಸುಟಮ್ ||೧೯||

“ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವಿವೇಕವು ಮೊದಲನೆಯ ಸಾಧನವೆಂದೂ, ಇಹಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಕರ್ಮಫಲದ ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವು ಎರಡನೆಯ ಸಾಧನವೆಂದೂ, ಶಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಮೂರನೆಯ ಸಾಧನವೆಂದೂ, ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛೆಯು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾಧನವೆಂದೂ ಜಾನಿಗಳು ಸಸವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ.”

ವಿವೇಕ: ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವೊಂದೇ ಸತ್ಯ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯೆ - ಈ ರೀತಿಯ ನಿಶ್ಚಯವೇ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವನ್ನು ವಿವೇಕವೆಂದು ಕರೆಯಲಡುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಿಜವಾದ ಸತ್ಯ ಯಾವುದು ಮತ್ತು ತೋರಿಕೆಯ ಸತ್ಯ ಯಾವುದು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೇ ವಿವೇಕವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು. ಈ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ

ತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ನಿಂತು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಾಗುವುದರಿಂದ ಅವನು ಮನಸ್ಸು ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿದ ಸಮಾಧಿ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಕಾರಣಶರೀರದಿಂದಲೂ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನು ಈ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದವನು ಇವುಗಳ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂದು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ನೋಡುವುದೇ ವಿವೇಕ.

ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಪಂಚಕೋಶಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವುದು. ಪಂಚಕೋಶಗಳು: ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಮತ್ತು ಅನಂದಮಯ. ಅನ್ನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ, ಅದರಿಂದಲೇ ಜೀವಿಸುವ ಮತ್ತು ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಶಿಸುವ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವೇ ಅನ್ನಮಯ ಕೋಶ. ಇದು ಚರ್ಮ ಮಾಂಸ, ರಕ್ತ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಅನೇಕ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇಂತಹ ಜಡ ಸ್ವಭಾವದ ದೇಹವು ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:

**ಭಾಯಾಶರೀರೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಾತ್ರೇ
ಯತ್ ಪ್ರದೇಹೇ ಹೃದಿಕಲ್ಪಿತಾಂಗೇ**

**ಯಥಾಽಽತ್ಮಬುದ್ಧಿಸ್ತವ ನಾಸ್ತಿ ಕಾಚಿ-
ಜ್ಜೀವಚ್ಛರೀರೇ ಚ ತಥೇವ ಮಾಸ್ತು || ೧೬೩ ||**

“ಶರೀರದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ, ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ‘ನಾನು’ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಹೇಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವಿಸಿರುವ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ‘ನಾನು’ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ನಿನಗೆ ಉಂಟಾಗದಿರಲಿ.

ಮುಂದಿನ ಪ್ರಾಣಮಯ ಕೋಶವು ಅನ್ನಮಯ ಕೋಶವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಅದೇ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುವಂತಹುದು. ಈ ಪ್ರಾಣಮಯ ಕೋಶವು ವಾಯುವಿನ ರೂಪಾಂತರವಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಚಲನಶೀಲವಾದುದು, ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠಗಳನ್ನು ಅರಿಯಲಾರದು, ತನ್ನನ್ನಾಗಲಿ ಬೇರೊಂದನ್ನಾಗಲಿ ಅರಿಯಲಾರದು ಮತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಾಧೀನವಾಗಿದ್ದು ಯಂತ್ರದಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಈ ಪ್ರಾಣಮಯವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮನೋಮಯ ಕೋಶವು ವಿವಿಧ ಆಲೋಚನೆ, ಕಲ್ಪನೆ, ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಭೇದಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಇದು ತುಂಬ ಬಲಿಷ್ಠವಾದುದೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಒಂದು ರೂಪಕದ ಮೂಲಕ ಈ ಕೋಶದ ಒಂದು ಸುಂದರ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ:

**ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯೈಃ ಪಂಚಭಿರೇವ ಹೋತೃಭಿಃ
ಪ್ರಚೀಯಮಾನೋ ವಿಷಯಾಜ್ಯಧಾರಯಾ|
ಜಾಜ್ವಲ್ಯಮಾನೋ ಬಹುವಾಸನೇಂಧನೈಃ
ಮನೋಮಯಾಗ್ನಿದರ್ಪಹತಿ ಪ್ರಪಂಚಮ್ || ೧೬೪ ||**

“ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಹೋತೃಗಳು ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ವಿಷಯಗಳೆಂಬ ತುಪ್ಪದ ಧಾರೆಯಿಂದ ವರ್ಧಿಸುತ್ತಿರುವ, ಬಹುಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳೆಂಬ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಮನೋಮಯ ಕೋಶವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚರೂಪದಲ್ಲಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವುದು.” ಮನಸ್ಸೇ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಮನೋಮಯಕೋಶವೂ ಆತ್ಮನಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಅದಿ-ಅಂತ್ಯಗಳಿವೆ, ಇದು ಯಾವಾಗಲೂ ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಇದು ದೃಶ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದೃಷ್ಟ್ಯವಾದ ಆತ್ಮನು ದೃಶ್ಯವಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಕರ್ತೃತ್ವಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೇ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಕೋಶವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು. ಚಿದಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇದು ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯ ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ‘ನಾನು’ ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಇದೇ

ಮನುಷ್ಯನ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಭಾವಕ್ಕೆ (sense of individuality) ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಇದನ್ನೇ ಜೀವಾತ್ಮ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು. ಇದೂ ಕೂಡ ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ, ಜಡಾತ್ಮಕವಾದುದು, ಸೀಮಿತವಾದುದು, ದೃಶ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ತೋರುವಂತಹದಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಇದು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಆವರಣವನ್ನೇ ಆನಂದಮಯಕೋಶವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು. ಇದೇ ಮುಂದಿನ ಕೋಶಗಳಿಗೆ ಮೂಲ. ಇದು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಾನಂದ ಇದರ ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವು ಪೂರ್ತಿಯಾದಾಗ ಈ ಆನಂದದ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದ ಫಲವಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ತಿಳಿಯಾದಾಗಲೂ ಈ ಆಂತರಿಕ ಆನಂದವು ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಆನಂದಮಯ ಕೋಶವೊಂದೇ ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಇದೂ ಕೂಡ ಆತ್ಮನಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಇದೂ ಕೂಡ ಒಂದು ಉಪಾಧಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಿಕಾರ.

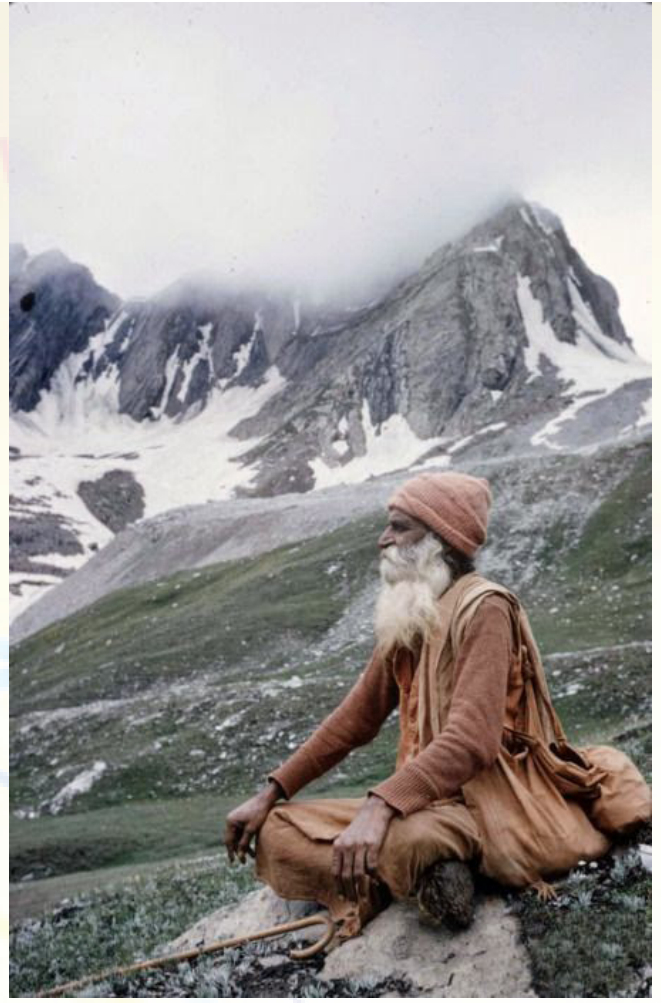
**ಪಂಚಾನಾಮಪಿ ಕೋಶಾನಾಂ ನಿಷೇಧೇ ಯುಕ್ತತಃ ಶ್ರುತೇಃ |
ತನ್ನಿಷೇಧಾವಧಿಃ ಸಾಕ್ಷೀ ಬೋಧರೂಪೋಽವಶಿಷ್ಟತೇ || ೨೧ ||**

“ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕವೂ ಈ ಐದು ಕೋಶಗಳನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಯೂ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.” ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಪಂಚಕೋಶಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ನೋಡುವುದು ವಿವೇಕ.

ವೈರಾಗ್ಯ:

**ತದ್ವೈರಾಗ್ಯಂ ಜಿಹಾಸಾ ಯಾ ದರ್ಶನಶ್ರವಣಾದಿಭಿಃ |
ದೇಹಾದಿಬ್ರಹ್ಮಪರ್ಯಂತೇ ಹ್ಯನಿತ್ಯೇ ಭೋಗವಸ್ತುನಿ || ೨೧ ||**

“ಮಾನವದೇಹದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದವರೆಗಿನ, ದರ್ಶನ, ಶ್ರವಣ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವವಜಿಗುಪ್ತೆಯನ್ನೇ ವೈರಾಗ್ಯವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು.” ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯವೇನೆಂದರೆ, ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಲದು, ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಂತರಿಕ ಒಲವೂ ಕೂಡ ಇರಕೂಡದು. ಹಣವೇ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೂ ಕೀರ್ತಿ, ಅಧಿಕಾರ, ಸ್ಥಾನ, ಮಾನಾದಿಗಳ ವ್ಯಾಮೋಹ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇದನ್ನೂ ಮೀರಿದ ಮೇಲೆ ಮತ, ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಸ್ವಇಚ್ಛೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ವ್ಯಾಮೋಹ ಕಾಡತೊಡಗುತ್ತವೆ. ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆಯೇ ನಡೆಯಬೇಕು, ನನ್ನ ಮತವೇ ಸರಿ, ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಸರಿ - ಈ ರೀತಿಯ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯ ವಶನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ವೈರಾಗ್ಯ ಮನೋಭಾವ ಉಂಟಾಗ

ಬೇಕು. ಅಹಂಕಾರ ತ್ಯಾಗವೇ ಹಿರಿದಾದ ತ್ಯಾಗ. ಆಚಾರ್ಯರು ಅಹಂಕಾರವನ್ನೂ ಭಯಂಕರ ಸರ್ಪಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಾರೆ :

**ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ ನಿಧಿರ್ಮಹಾಬಲವತಾಽಹಂಕಾರ-ಘೋರಾಹಿನಾ
ಸಂವೇಷ್ಟಾತ್ಮನಿ ರಕ್ಷತೇ ಗುಣಮಯೈಶ್ವಂಢೈಸ್ತ್ರಿಭಿರ್ಮಘಸ್ತಕೈಃ |
ವಿಜ್ಞಾನಾಖ್ಯ-ಮಹಾಸಿನಾ ದ್ಯುತಿಮತಾ ವಿಚ್ಛಿದ್ಯ ಶೀರ್ಷತ್ರಯಂ
ನಿರ್ಮೂಲ್ಯಾಹಿಮಿಮಂ ನಿಧಿಂ ಸುಖಿಕರಂ ಧೀರೋಽನು**

ಭೋಕ್ತುಂ ಕ್ಷಮಃ || ೩೦೧ ||

“ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಘೋರ ಸರ್ಪವು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೆಂಬ ನಿಧಿಯನ್ನು ಸತ್ತ ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳೆಂಬ ರೋಷಗೊಂಡಿರುವ ಮೂರು ಹೆಡೆಗಳಿಂದ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ತನ್ನಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಥಳಥಳಿಸುವ ದೊಡ್ಡ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಮೂರು ಹೆಡೆಗಳನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಿ, ಈ ಸರ್ಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಆನಂದಕರವಾದ ಈ ನಿಧಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಧೀಮಂತನಾದವನೇ ಶಕ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.”

ಆದ್ದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳ ತ್ಯಾಗವಲ್ಲ. ಆಂತರಿಕ ತ್ಯಾಗ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:

“ಒಳಗಿನ ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ತ್ಯಾಗ - ಇವೆರಡೂ ವಿರಕ್ತ ನಾದವನಿಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿರಕ್ತನಾದವನೇ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಒಳಗಿನ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವ ವಿರಕ್ತನಾದವನೇ ಹೊರಗೆ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಗವನ್ನೂ ಒಳಗೆ ಅಹಂಕಾರಾದಿಗಳ ಸಂಗವನ್ನೂ ಬಿಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ - ಇವೆರಡೂ ಪಕ್ಷಿಯ ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳಿದ್ದಂತೆ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮುಕ್ತಿಸೌಧದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.” (೩೭೧-೭೩)

ವೈರಾಗ್ಯವೆಂದರೆ ವಾಸನಾತ್ರಯಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗುವುದು. ವಾಸನಾತ್ರಯ ಯಾವುದೆಂದರೆ - ಲೋಕವಾಸನೆ, ದೇಹವಾಸನೆ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರವಾಸನೆ (೨೬೯-೭೦). ಲೋಕವಾಸನೆಯೆಂದರೆ ಲೋಕಮಾನ್ಯತೆಯೇ ಆಸೆ; ದೇಹವಾಸನೆಯೆಂದರೆ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಗಳ ಆಸೆ; ಹಾಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಸನೆಯೆಂದರೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯಾಭಿಮಾನ. ಆಚಾರ್ಯರು ಶಾಸ್ತ್ರವಾಸನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಾಗ್ವೈಖರೀ ಶಬ್ದರೂಪೀ ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕೌಶಲಮ್ |
ವೈದುಷ್ಯಂ ವಿದುಷಾಂ ತದ್ವದ್ಭುಕ್ತಯೇ ನ ತು ಮುಕ್ತಯೇ || ೫೮ ||

“ಪಂಡಿತರ ವಾಗ್ವೈಖರಿ, ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವಾಹ, ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ ಮತ್ತು ಪಾಂಡಿತ್ಯ - ಇವು ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಲ್ಲವೇ ವಿನಾ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಲಾರವು.”

ವಿವೇಕ ವೈರಾಗ್ಯಗಳಿಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಶಮ ದಮ ಮುಂತಾದ ಆರು ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ವೇದಾಂತವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಶಮ: “ವಿಷಯ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ದೋಷವನ್ನು ನೋಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವುಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತನ್ನ ಗುರಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ನಿಯಮದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದನ್ನೇ ಶಮವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು” (೨೨) ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೋಷವನ್ನು ನೋಡುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅವರು ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ:

ದೋಷೇಣ ತೀವ್ರೋ ವಿಷಯಃ ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪವಿಷಾದಪಿ |
ವಿಷಂ ನಿಹಂತಿ ಭೋಕ್ತಾರಂ ದ್ರಷ್ಟಾರಂ ಚಕ್ಷುಷಾಃಪೃಯಮ್ || ೭೭ ||

“ಭೋಗವಿಷಯವು ದೋಷದಲ್ಲಿ ಕಾಳಸರ್ಪದ ವಿಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ತೀವ್ರವಾಗಿರುವುದು. ವಿಷವಾದರೋ ತಿನ್ನುವವನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿಷಯವು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವವನನ್ನು ಕೂಡ ಕೊಲ್ಲುತ್ತದೆ.” ‘ಸರ್ವಂ ದುಃಖಂ ವಿವೇಕಿನಃ’ - ವಿವೇಕಿ ಯಾದವನಿಗೆ ಸುಖವೂ ಕೂಡ ದುಃಖದಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖವು ದುಃಖದ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸುಖಪ್ರದವಾಗಿದ್ದರೂ ವಿಷಯ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತೀವ್ರವಾದ ರಾಗವುಂಟಾಗಿ,

ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಕರ್ಮಪಾಶಕ್ಕೆ ಬದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿ ವಿಷಯಸುಖದಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ, ಭಾವಿಸುತ್ತ ಅವುಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಂತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಶಮ.

ದಮ: “ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಿಷಯ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗೋಲಕಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದೇ ದಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ (೨೩).” ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಬಾಹ್ಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಬಹಳಷ್ಟು ಮನಶ್ಚಕ್ತಿಯು ಹೊರಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ನಾವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ ಶಕ್ತಿ ಸಂಚಯವಾಗಿ, ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಆಚಾರ್ಯರು ತುಂಬ ಸುಂದರವಾಗಿ ಆಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:

ಶಬ್ದಾದ್ಭಿಃ ಪಂಚಭಿರೇವ ಪಂಚ |
ಪಂಚತ್ವಮಾಪುಃ ಸ್ವಗುಣೇನ ಬದ್ಧಾಃ |
ಕುರಂಗ-ಮಾತಂಗ-ಪತಂಗ-ಮೀನ-
ಜ್ವಂಗಾ ನರಃ ಪಂಚಭಿರಂಚಿತಃ ಕಿಮ್ || ೭೭ ||

“ಜಿಂಕೆ, ಆನೆ, ಮಿಡತೆ, ಮೀನು ಮತ್ತು ದುಂಬಿ - ಈ ಐದು ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಶಬ್ದವೇ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಭಿಲಾಷೆಗೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಗುಣಕ್ಕೆ ಬದ್ಧವಾಗಿ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಈ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವ ಮನುಷ್ಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನು?” ಜಿಂಕೆಯು ಬೇಟೆಗಾರನು ಮಾಡುವ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಆನೆಯು ಹೆಣ್ಣಾನೆಯ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಲೂ ಮಿಡತೆಯು ದೀಪದ ರೂಪದಿಂದಲೂ ಮೀನು ಗಾಳದ ಹುಳುವಿನ ರುಚಿಯಿಂದಲೂ ದುಂಬಿಯು ಹೂವಿನ ಪರಿಮಳದಿಂದಲೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯದ ವಶಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಜಂತುವಿನ ಅವಸ್ಥೆಯೇ ಹೀಗಾದರೆ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದಿರುವ ಮನುಷ್ಯನ ಗತಿಯೇನು?

ಯೋಗಸಾಧನೆಯ ಮೊದಲ ದ್ವಾರವೇ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ ನಿರೋಧವೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಏಕಾಂತ ವಾಸವು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕವೆಂಬುದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಸಾಧನೆಗಳ ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ:

ಏಕಾಂತಸ್ಥಿತಿರಿಂದ್ರಿಯೋಪರಮಣೇ ಹೇತುರ್ದಮಶ್ಚೇತಃ |
ಸಂರೋಧೇ ಕರಣಂ ಶಮೇನ ವಿಲಯಂ ಯಾಯಾದಹಂವಾಸನಾ |
ತೇನಾನಂದರಸಾನುಭೂತಿರಚಲಾ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಸದಾ ಯೋಗಿನಃ |
ತಸ್ಮಾಚ್ಚಿತ್ತನಿರೋಧ ಏವ ಸತತಂ ಕಾರ್ಯಃ ಪ್ರಯತ್ನಾನ್ಮನೇಃ || ೭೭ ||

“ಏಕಾಂತವಾಸವು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವು ಚಿತ್ತದ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ಚಿತ್ತನಿರೋಧದಿಂದ ಅಹಂವಾಸನೆಯು ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ; ಅಹಂವಾಸನೆಯ ಲಯದಿಂದ ಯೋಗಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದರಸದ ಅನುಭವವು ಯಾವಾಗಲೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಮುನಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಚಿತ್ತನಿರೋಧವನ್ನೇ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು.”

ಉಪರತಿ: ಬಾಹ್ಯನಾಲಂಬನಂ ವೃತ್ತೇರೇಷೋಪರತಿರುತ್ತಮಾ - “ಮನಸ್ಸಿನ ವೃತ್ತಿಯು ಹೊರಗಿನ ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸದಿರುವುದೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಉಪರತಿಯು” - ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವಗಳು ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ವಸ್ತುಗಳು ನಮಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಕೆಲವು ಅಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಯಾರಾದರೂ ಹೊಗಳಿದರೆ ಹರ್ಷವೂ ತೆಗಳಿದರೆ ಶೋಕವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳು ಘಟನೆಗಳು ಅನೇಕ ಭಾವವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಭಾವನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಹೊರಗಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸದೆ ಇರುವುದೇ ಉಪರತಿ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೇಳಿಕೆ ಇದೆ: ಸರ್ವಂ ಪರವಶಂ ದುಃಖಂ ಸರ್ವಂ ಆತ್ಮವಶಂ ಸುಖಂ - “ಪರಾವಲಂಬನೆಯೇ ದುಃಖ ಆತ್ಮಾವಲಂಬನೆಯೇ ಸುಖ.”

ತಿತಿಕ್ಷೆ:

ಸಹನಂ ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಮಪ್ರತೀಕಾರಪೂರ್ವಕಮ್ |
ಚಿಂತಾವಿಲಾಪರಹಿತಂ ಸಾ ತಿತಿಕ್ಷಾ ನಿಗದ್ಯತೇ ||೨೪||

“ನಾನಾ ಬಗೆಯ ದುಃಖಗಳು ಸಂಭವಿಸಿದಾಗ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಆಂತರಿಕ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಇಲ್ಲದೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೊರಗದೆ ಮತ್ತು ಶೋಕಿಸದೆ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನೇ ತಿತಿಕ್ಷೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು.” ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಇಲ್ಲದೆ ದುಃಖವನ್ನು, ಇವೆಲ್ಲ ಅನಿವಾರ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನಾವು ಸಹಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ತುಂಬ ನೋವಾಗಬಹುದು, ನಿರಾಸೆಯಾಗಬಹುದು, ಮತ್ತು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತೀವ್ರ ದುಃಖವಾದಾಗ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ನಿರುತ್ಸಾಹವೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಈ ಆಂತರಿಕ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಅಂದರೆ ಕಷ್ಟ, ದುಃಖ, ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಎದುರಾದಾಗ ಉದ್ವಿಗ್ನನಾಗದೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕು. ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಲೂ ಇರಬಾರದು, ಶೋಕಿಸುತ್ತಲೂ ಇರಬಾರದು. ಈ ರೀತಿ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಕುಗ್ಗಿಹೋಗುವುದರಿಂದ ಸಾಧನೆ ಕುಂಠಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟು ಅರ್ಥ ನಾವು ಅಪಾರ ಮನಶ್ಚಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಂತಹ ಶಕ್ತಿಯು ಶುದ್ಧ ಚಾರಿತ್ರ್ಯದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶ್ರದ್ಧೆ:

ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಗುರುವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಬುದ್ಧ್ಯವಧಾರಣಮ್ |
ಸಾ ಶ್ರದ್ಧಾ ಕಥಿತಾ ಸದ್ವಿಧ್ಯಯಾ ವಸ್ತುಪಲಭ್ಯತೇ ||೨೫||

“ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಗುರು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯ - ಇವು ಸತ್ಯವೆಂಬುದಿಲ್ಲದಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಶ್ರದ್ಧೆ - ಎಂದು ಸಾಧುಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವುದು.” ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಗುರುವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿದ್ದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಭಗವತ್ ಶ್ರದ್ಧೆಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ; ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸಗಳೂ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಸಾಧಕನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದಾಂತದ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಯತ್ನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :

ಋಣಮೋಚನಕರ್ತಾರಃ ಪಿತುಃ ಸಂತಿ ಸುತಾದಯಃ |
ಬಂಧಮೋಚನಕರ್ತಾ ತು ಸ್ವಾತ್ಮಾದನ್ಯೋ ನ ಕಶ್ಚನ ||೨೬||

“ತಂದೆಯನ್ನು ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡಿಸಲು ಮಗನೇ ಮೊದಲಾದವರು ಇದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅವಿದ್ಯಾಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲು ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಯಾವನೂ ಇಲ್ಲ.” ವಿವಿಧ ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ಆಚಾರ್ಯರು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುವರು. (೫೨-೫೫)

ಸಮಾಧಾನ:

ಸಮ್ಯಗಾಸ್ಥಾಪನಂ ಬುದ್ಧೇ ಶುದ್ಧೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸರ್ವದಾ |
ತತ್ಸಮಾಧಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ನ ತು ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಲಾಲನಮ್ ||೨೭||

“ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುವುದೇ ಸಮಾಧಾನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಲಾಲನೆಯು ಸಮಾಧಾನವಲ್ಲ.” (೨೬) ಸದಾ ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರಬೇಕೆಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮನಸ್ಸು ವ್ಯರ್ಥ ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗಿ ಕ್ರಮೇಣ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಆದರ್ಶದಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಹೋಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ನಿದ್ರಾಯಾ ಲೋಕವಾರ್ತಾಯಾಃ ಶಬ್ದಾದೇರಪಿ ವಿಸ್ಮೃತೇಃ |
ಕಿಂಚಿನ್ನಾವಸರಂ ದತ್ತಾ ಚಿಂತಯಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಿ ||೨೮||

“ವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಲಿ ಲೋಕದ ಸುದ್ದಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳಿಂದಾಗಲಿ ಆತ್ಮವಿಸ್ಮೃತಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸು.”

ಮನಸ್ಸು ಸಮಾಧಾನಗೊಂಡು ಚಂಚಲತೆಯಿಂದ ದೂರವಾದಾಗ, ಹಳೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಒತ್ತಡವೂ ಇಲ್ಲವಾದಾಗ ಅದು ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಂಡು ಧ್ಯಾನಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.